

Οι σημειώσεις από την αγγλική μετάφραση της “Κοινωνίας του Θεάματος” από τον Ken Knabb, εκδόσεις “Bureau of Public Secrets”

Η πρώτη έκδοση αυτής της μετάφρασης της *Κοινωνίας του Θεάματος* ολοκληρώθηκε και δημοσιεύτηκε στο διαδίκτιο στον ιστότοπο “Bureau of Public Secrets” το 2002. Η πρώτη έντυπη έκδοση κυκλοφόρησε από τον εκδοτικό οίκο *Rebel Press* (Λονδίνο) το 2004 και αρκετές ακόμα εκδόσεις κυκλοφόρησαν στη συνέχεια σε διάφορες έντυπες και ψηφιακές μορφές. Στο μεταξύ συνέχισα να βελτιώνω/τελειοποιώ την έκδοση που υπήρχε στον ιστότοπό μου. Αν και θα συνεχίσω να κάνω μικροδιορθώσεις στην δικτυακή έκδοση όσο θα μου προκύπτουν περαιτέρω βελτιώσεις, αυτή η καινούρια έντυπη έκδοση είναι πιθανόν πολύ κοντά σε μια τελική μορφή.

Υπάρχουν αρκετές προγενέστερες αγγλικές μεταφράσεις του βιβλίου του Ντεμπόρ. Τις έχω διατρέξει όλες και έχω διατηρήσει οτιδήποτε φαινόταν να είναι ήδη επαρκές. Πιο συγκεκριμένα, έχω υιοθετήσει αρκετές από τις αποδόσεις του Donald Nicholson-Smith, αν και έχω αποκλίνει από αυτόν σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Η μετάφρασή του (*Zone Books*, 1994) όπως και η προηγούμενη από τον Fredy Perlman και φίλους (*Black and Red*, 1970· αναθεωρημένη το 1977· επανατυπωμένη από την *AK Press*, 2005) κυκλοφορούν ακόμα σε έντυπη μορφή, και μπορούν επίσης να βρεθούν σε διάφορους δικτυακούς ιστότοπους. Αν και, προφανώς, δεν θα είχα μπει στον κόπο να κάνω αυτή την καινούρια μετάφραση αν δεν είχα αισθανθεί ότι υπήρχε χώρος για βελτιώσεις σε αυτές τις προηγούμενες μεταφράσεις, ενθαρρύνω τους αναγνώστες να συγκρίνουν και τις τρεις εκδοχές για να αποκτήσουν μια πληρέστερη αίσθηση του πρωτότυπου κειμένου. Σε πολλές περιπτώσεις οι διαφορές είναι ζήτημα υφολογικών λεπτών αποχρώσεων και ίσως είναι συζητήσιμο ποια διατύπωση μεταφέρει καθαρότερα και ακριβέστερα το νόημα του Ντεμπόρ.

Άσχετα από τέτοιες διαφορές, είμαι στην ευχάριστη θέση να παρατηρήσω ότι οι φίλοι μου Lorraine Perlman (χήρα του Fredy) και Donald Nicholson-Smith έχουν ευγενικά εκφράσει ενθουσιώδη υποστήριξη στην ιδέα να προσφέρουν σχόλια.

Πολλοί άνθρωποι μου είπαν ότι αποθαρρύνθηκαν από τις πρώτες σελίδες του βιβλίου και εγκατέλειψαν. Αν αυτή είναι και η δική σας περίπτωση, σας προτείνω να προσπαθήσετε να ξεκινήσετε με ένα από τα επόμενα κεφάλαια. Αν έχετε μια οικειότητα με τη ριζοσπαστική πολιτική, δοκιμάστε το Κεφάλαιο 4. Καθώς θα βλέπετε πώς ασχολείται ο Ντεμπόρ με συγκεκριμένα κινήματα και γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας, ίσως αποκτήσετε μια καλλίτερη ιδέα για της πρακτικές συνέπειες των ιδεών που παρουσιάζονται πιο αφηρημένα στα τρία πρώτα κεφάλαια. Αν είστε πιο εξοικειωμένοι με την προγενέστερη ιστορία, ή με τα κοινωνικά ζητήματα της αστικής ζωής, ή με την τέχνη και την κουλτούρα, ίσως να θέλατε να προσπαθήσετε να ξεκινήσετε με τα κεφάλαια 5 ή 7 ή 8.

Το βιβλίο όμως δεν είναι τόσο δύσκολο ή αφηρημένο όσο έχει τη φήμη ότι είναι. Δεν είναι μια διανοουμενίστικη, αποκομμένη από τα εγκόσμια “φιλοσοφική” διατριβή. Ούτε είναι, όπως έχουν άλλοι μερικοί φορές φανταστεί, μια απλή έκφραση “διαμαρτυρίας”. Είναι μια προσεκτικά θεωρημένη προσπάθεια να ξεκαθαριστούν οι πιο θεμελιώδεις τάσεις και αντιφάσεις της κοινωνίας στην οποία βρισκόμαστε και να επισημανθούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα διαφόρων μεθόδων για την αλλαγή της. Κάθε μια θέση ξεχωριστά έχει μια άμεση ή έμμεση σχέση με ζητήματα που είναι ζητήματα ζωής και θανάτου. Το κεφάλαιο 4, το οποίο με αξιοθαύμαστη περιεκτικότητα συνοψίζει τα πιο σημαντικά μαθήματα δύο αιώνων επαναστατικής εμπειρίας, είναι απλά το πιο προφανές παράδειγμα.

Όπως παρατήρησα στο: “*The Joy of Revolution*”:

Μεγάλο μέρος της επίδρασης των καταστασιακών απορρέει από το γεγονός ότι επεξεργάστηκαν πράγματα που οι περισσότεροι άνθρωποι είχαν ήδη βιώσει αλλά ήταν ανίκανοι ή φοβούνταν να εκφράσουν μέχρι κάποιο σημείο που κάποιος άλλος έσπασε τον πάγο (“Οι ιδέες μας είναι στο μυαλό όλων”). Αν κάποια καταστασιακά κείμενα μοιάζουν παρόλα αυτά δύσκολα στην αρχή, αυτό συμβαίνει επειδή η διαλεκτική τους δομή πηγαίνει κόντρα στο ρεύμα της συνθήκης μας. Όταν αυτή η συνθήκη σπάσει δεν μοιάζουν τόσο “σκοτεινά” (ήταν η πηγή μερικών από τα πιο δημοφιλή γκράφιτι του Μάη του 1968). Πολλοί

ακαδημαϊκοί θεατές παραδέρνουν προσπαθώντας ανεπιτυχώς να επιλύσουν τις διάφορες “αντιφατικές” περιγραφές του θεάματος στην “Κοινωνία του Θεάματος” σε έναν απλό, “επιστημονικά συνεπή” ορισμό· αλλά οποιοσδήποτε είναι μπλεγμένος στην αμφισβήτηση αυτής της κοινωνίας θα βρει την εξέταση της από τον Ντεμπόρ από διάφορες οπτικές γωνίες κατ’ εξοχής ξεκάθαρη και χρήσιμη, και θα φτάσει να εκτιμήσει το γεγονός ότι δεν σπαταλά ποτέ μια λέξη σε ακαδημαϊκές κενολογίες/ανοησίες ή άσκοπες εκφράσεις οργής/κατακραυγής.

Με λίγα λόγια, μπορείτε πραγματικά να καταλάβετε αυτό το βιβλίο μόνο χρησιμοποιώντας το. Αυτό το κάνει κάτι περισσότερο σαν πρόκληση, αλλά είναι και ο λόγος που παραμένει τόσο σχετικό σχεδόν μισό αιώνα μετά την αρχική του έκδοση ενώ αμέτρητες άλλες κοινωνικές θεωρίες και διανοητικές μόδες έχουν έλθει και παρέλθει.

Για την ακρίβεια, έχει γίνει ακόμα πιο σχετικό και συναφές από ποτέ, επειδή το θέαμα έχει γίνει ακόμα πιο διαβρωτικό/διαπεραστικό από ποτέ – στο σημείο να λαμβάνεται σχεδόν καθολικά ως δεδομένο. Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν έχουν σχεδόν καμιά επίγνωση της προ-θεαματικής ιστορίας, πόσο μάλλον των αντι-θεαματικών δυνατοτήτων. Όπως παρατηρεί ο Ντεμπόρ στο έργο που ακολούθησε, τα “Σχόλια πάνω στην Κοινωνία του Θεάματος” (1988), “η θεαματική κυριαρχία έχει πετύχει να αναθρέψει μια ολόκληρη γενιά σμιλεμένη στους νόμους της”.

Ελπίζω ότι αυτή η νέα έκδοση θα σας βοηθήσει να σπάσετε αυτό το καλούπι.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Οι σημειώσεις που ακολουθούν βασίζονται εν μέρει σε μια λίστα του 1973 που είχε κάνει ο ίδιος ο Ντεμπόρ πολλών αναφορών και μεταστροφών (*détournements*) για να βοηθήσει τους μεταφραστές του βιβλίου του (“*Relevé provisoire des citations et des détournements de La Société du Spectacle*”) - μια λίστα που μπορεί να βρεθεί στα *Έργα*¹ του Ντεμπόρ. Η ίδια λίστα, σε μερικές περιπτώσεις με προσθήκες άλλων, έχει αναπαραχθεί σε μια προσούρα και σε διάφορους δικτυακούς ιστότοπους. Έχω συμπεριλάβει όλο το υλικό από την αρχική λίστα του Ντεμπόρ συν οποιαδήποτε άλλα επιπρόσθετα κομμάτια μπόρεσα να ανακαλύψω. Δεν έχω συμπεριλάβει προσθήκες άλλων εκτός και αν έχω μπορέσει να τις επαληθεύσω. Έχω επίσης προσθέσει σημειώσεις πάνω σε μερικές ιστορικές αναφορές.

Η λίστα του Ντεμπόρ δεν είναι μερικές φορές αρκετά συγκεκριμένη (πχ. “μεταστραμμένο από τον Χέγκελ”). Για διευκόλυνση των αναγνωστών που ίσως θέλουν να εξετάσουν τις πηγές στο αρχικό τους πλαίσιο, έχω προσθέσει πιο συγκεκριμένες αναφορές σε κεφάλαια ή σελίδες όταν έχω μπορέσει να τα εντοπίσω.

Σημειώστε ότι ο Ντεμπόρ χρησιμοποιούσε σχεδόν πάντα γαλλικές εκδόσεις. Σε μερικές περιπτώσεις τα πρωτότυπα κείμενα (πχ. Τα γερμανικά κείμενα του Χέγκελ ή του Μαρξ) έχουν μεταφραστεί διαφορετικά στα αγγλικά οπότε οι παραπομπές και οι μεταστροφές δεν ταιριάζουν πάντα τέλεια. Επίσης μερικές φορές έχω επιλέξει να αποδώσω αποσπάσματα ελαφρώς διαφορετικά από τις μεταφράσεις τις οποίες αναφέρω.

Ελπίζω ότι οι σημειώσεις αυτές θα βοηθήσουν να ξεκαθαριστούν ορισμένες πτυχές του κειμένου του Ντεμπόρ και να δώσουν μια ιδέα του τρόπου με τον οποίο εργάστηκε. Θα εκτιμούσα ιδιαίτερα να πληροφορηθώ για όποια λάθη ή παραλείψεις.

Οι αναφορές αφορούν τις αριθμημένες θέσεις του βιβλίου, όχι αριθμούς σελίδων.

Σημείωση της ελληνικής μετάφρασης: οι παραπομπές στις Θέσεις από την “Κοινωνία του Θεάματος” είναι από την μετάφραση της Εκδοτικής Θεσσαλονίκης (1986). Στα υπόλοιπα οι παραπομπές είναι από το αγγλικό κείμενο.

¹ *Oeuvres* (Gallimard Quarto, 2006, σελ. 862-872)

Κεφάλαιο 1

επιγραφή: Ludwig Feuerbach: “*Η Ουσία του Χριστιανισμού*” εκδόθηκε πρώτη φορά το 1841· η δεύτερη έκδοση εμφανίστηκε το 1843.

1. Στις κοινωνίες...συσσώρευση θεαμάτων: Πβλ. Την εισαγωγική πρόταση του Μαρξ από το *Κεφάλαιο*: “Ο πλούτος των κοινωνιών στις οποίες κυριαρχεί ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής εμφανίζεται ο ίδιος ως μια τεράστια συσσώρευση εμπορευμάτων.”

2. οι εξαπατητές εξαπατώνται (κυριολεκτικά: “ο ψεύτης ψεύδεται στον εαυτό του”): ο Ντεμπόρ λέει ότι αυτή η φράση έχει μεταστραφεί από τον Χέγκελ: “Η αλήθεια επαληθεύει τον εαυτό της.” **μια αυτόνομη κίνηση του μη-ζωντανού:** Πβλ. Χέγκελ: “*Πρώτη Φιλοσοφία του Πνεύματος*” (*Jenenser Realphilosophie, Part I, 1803-1804*): “*Το χρήμα είναι αυτή η υλικά υπάρχουσα έννοια, η ενιαία² μορφή ή η δυνατότητα για όλα τα αντικείμενα της ανάγκης. Ανυψώνοντας την ανάγκη και την εργασία σε αυτό το επίπεδο γενικότητας σχηματίζεται ένα τεράστιο σύστημα κοινού συμφέροντος και αμοιβαίας εξάρτησης ανάμεσα σε πολλούς ανθρώπους, μια αυτο-ωθούμενη ζωή του νεκρού, που κινείται από δω κι από κει, τυφλή και πρωτόγονη και, όπως ένα άγριο ζώο, στέκεται με μια σταθερή ανάγκη να τιθασειτεί και να διατηρηθεί υπό έλεγχο*”.

3. Το θέαμα παρουσιάζεται ταυτόχρονα ως η ίδια η κοινωνία, ως ένα μέρος της κοινωνίας και ως ένα μέσο ενοποίησης: το πρώτο από τα πολλά παραδείγματα σε αυτό το κεφάλαιο που αποκαλύπτει ότι “το θέαμα” δεν είναι κάποια σταθερή, αντικειμενική οντότητα που μπορεί να οριστεί μια για πάντα αλλά μια πολυσχιδής διαδικασία ή τάση εντός της παρούσας κοινωνίας που πρέπει να ειπωθεί και να εξεταστεί υπό διαφορετικές γωνίες.

4. Το θέαμα δεν είναι μια συλλογή...που διαμεσολαβείται από εικόνες: Πβλ. Μαρξ το *Κεφάλαιο* (τομ. I, κεφ. 33): “Το κεφάλαιο δεν είναι ένα πράγμα· είναι μια κοινωνική σχέση ανάμεσα στους στους ανθρώπους που διαμεσολαβείται από πράγματα.”

6. είναι η ίδια η καρδιά της μη πραγματικότητας αυτής της κοινωνίας: Πβλ. Μαρξ: [Εισαγωγή σε μια Κριτική της Εγγελιανής Φιλοσοφίας του Δικαίου](#)³: “Η θρησκεία είναι ο αναστεναγμός των καταπιεσμένων, η καρδιά ενός άκαρδου κόσμου, το πνεύμα των συνθηκών που στερούνται πνεύματος.”⁴

7-8. Ο Ντεμπόρ λέει ότι αρκετές φράσεις σε αυτές τις δυο θέσεις είναι μεταστροφές από τον Χέγκελ.

9. το αληθινό είναι μια στιγμή του ψεύτικου: Πβλ. τον *Πρόλογο στην Φαινομενολογία του Πνεύματος* του Χέγκελ: “Το ψευδές (αν και όχι πλέον ως ψευδές) είναι μια στιγμή του αληθινού”. Αυτή η παραπομπή ακολουθεί τη γαλλική μετάφραση που χρησιμοποιείται από τον Ντεμπόρ. Οι διάφορες αγγλικές μεταφράσεις διαφέρουν κάπως (Miller #39, σελ. 23; Baillie, σελ. 98; Kaufmann, σελ. 60). Δείτε τη Σημείωση 76 για πληροφορίες σχετικά με αυτές τις διαφορετικές εκδόσεις.

12. “Ο,τι φαίνεται είναι καλό· ό,τι είναι καλό φαίνεται”: Πβλ. Τον *Πρόλογο στην Φιλοσοφία του Δικαίου* του Χέγκελ: “Ο,τι είναι λογικό είναι αληθινό, ό,τι είναι αληθινό είναι λογικό”.

13. ο ήλιος που δεν δύνει ποτέ στην αυτοκρατορία της σύγχρονης παθητικότητας: Η φράση “η αυτοκρατορία στην οποία ο ήλιος δεν δύνει ποτέ” εφαρμόζοταν για την Ισπανική Αυτοκρατορία τον 16ο αιώνα και αργότερα στην Βρετανική Αυτοκρατορία.

14. οι στόχοι δεν είναι τίποτα, η ανάπτυξη είναι τα πάντα: Πβλ. το “*Συμπέρασμα*” από τον *Εξελικτικό Σοσιαλισμό* του Eduard Bernstein: “Για μένα αυτό που γενικά αποκαλείται ο έσχατος σκοπός του σοσιαλισμού δεν είναι τίποτα, αλλά η κίνηση είναι τα πάντα.”

2 Στμ. Στο πρωτότυπο *unitary*. Μπορεί να αποδοθεί και ως μοναδιαίος, μοναδιακός.

3 Στμ. Στα ελληνικά: Κ. Μαρξ: *Εισαγωγή σε μια κριτική της εγγελιανής φιλοσοφίας του δικαίου*, εκδόσεις Εργατική Πάλη, 1972. Και ίσως: *Κριτική της εγγελιανής φιλοσοφίας του κράτους και του δικαίου*, εκδόσεις Παπαζήση, 1978.

4 Στμ. Ενδεικτικό των μεταφραστικών διαφορών/αποχρώσεων: στην έκδοση της “*Εργατικής Πάλης*” (μετ. Δ. Επίκουρος, πιθανόν ψευδώνυμο), η φράση αυτή αποδίδεται πολύ κοντά στη δική μας απόδοση: “Η θρησκεία είναι ο αναστεναγμός της βασανισμένης ύπαρξης, η ψυχή ενός άκαρδου κόσμου, όπως επίσης είναι το πνεύμα καταστάσεων που στερούνται από πνεύμα”. Στη μετάφραση του Μπ. Λυκούδη (εκδόσεις Παπαζήση) έχουμε: “Η θρησκεία είναι ο στεναγμός του καταπιεζόμενου πλάσματος, η θαλπωρή ενός άκαρδου κόσμου, είναι το πνεύμα ενός κόσμου απ’ όπου το πνεύμα έχει λείψει”. Να σημειώσουμε ότι η ακριβώς επόμενη πρόταση είναι η περίφημη φράση: “[Η θρησκεία] Είναι το όπιο του λαού”.

17. η υποβάθμιση του είναι σε έχειν: Πβλ. Την ενότητα “Ατομική Ιδιοκτησία και Κομμουνισμός” των *Χειρογράφων του 1844* του Μαρξ (γνωστά και ως *Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*⁵): “Η ατομική ιδιοκτησία μας έχει κάνει τόσο ανόητους και μερικούς ώστε ένα αντικείμενο να είναι δικό μας μόνο όταν το έχουμε, όταν υπάρχει για μας ως κεφάλαιο ή όταν τρώγεται, πίνεται, φοριέται, κατοικείται κ.λπ. αμέσως, με λίγα λόγια όταν χρησιμοποιείται με κάποιο τρόπο. Αλλά η ατομική ιδιοκτησία η ίδια συλλαμβάνει αυτές τις διάφορες μορφές κατοχής ως μέσα ζωής και η ζωή για την οποία χρησιμεύουν αυτά τα μέσα είναι η ζωή της ατομικής ιδιοκτησίας – εργασία και δημιουργία κεφαλαίου. Με τον τρόπο αυτό όλες οι φυσικές και νοητικές αισθήσεις έχουν αντικατασταθεί από την απλή αλλοτρίωση όλων αυτών των αισθήσεων – την αίσθηση του έχειν”.

18. Όταν ο πραγματικός κόσμος μετασχηματίζεται σε απλές εικόνες, οι απλές εικόνες γίνονται πραγματικά όντα: Πβλ. Μαρξ και Ένγκελς “*Η Αγία Οικογένεια*” (κεφ. VIII.3.a): “Γι’ αυτόν που ο αισθητηριακά αντιληπτός κόσμος γίνεται μια απλή ιδέα, γι’ αυτόν οι απλές ιδέες μετασχηματίζονται σε αισθητηριακά αντιληπτά όντα. Τα αποκυήματα του μυαλού του αποκτούν σωματική/υλική μορφή”.

19. Το θέαμα δεν πραγματώνει τη φιλοσοφία, φιλοσοφικοποιεί την πραγματικότητα: Πβλ. την *Εισαγωγή σε μια κριτική της Εγελιανής Φιλοσοφίας του Δικαίου*: “δεν μπορείς να ξεπεράσεις την φιλοσοφία χωρίς να την πραγματώσεις”⁶.

20. Αυτή η θέση περιέχει αρκετές νύξεις στο έργο “*Η Ουσία του Χριστιανισμού*” του Φώουερμπαχ, στο οποίο μεταξύ άλλων εξετάζεται η προβολή των θετικών δυνατοτήτων της ανθρωπότητας σε ένα φανταστικό ουράνιο βασίλειο.

21. Όσο ονειρευόμαστε κοινωνικά την αναγκαιότητα, τόσο θα παραμένει αναγκαίο να ονειρευόμαστε: Ο Ντεμπόρ λέει ότι αυτό είναι μεταστροφή από τον Μαρξ. Ίσως εδώ υπαινίσσεται τη διάκριση του Μαρξ ανάμεσα στο “*βασίλειο της αναγκαιότητας*” και το “*βασίλειο της ελευθερίας*” στο *Κεφάλαιο* (τόμος III, κεφ. 48). **Το θέαμα είναι το κακό όνειρο...ο φύλακας αυτού του ύπνου:** Πβλ. Φρόνυτ *Η Ερμηνεία των Ονείρων*⁷ (κεφ. 5, ενότητα C), που ισχυρίζεται ότι τα όνειρα αντανακλούν “την επιθυμία για ύπνο” και ότι “τα όνειρα είναι οι φύλακες του ύπνου”.

22. Το γεγονός ότι η πρακτική ισχύς...σε αντίθεση με τον εαυτό της: Πβλ. “*Θέσεις για τον Φώουερμπαχ*”⁸ του Μαρξ: “Αλλά το γεγονός ότι η κοσμική βάση αποσπάται από τον εαυτό της και εγκαθιδρύεται σε ένα ανεξάρτητο βασίλειο στον ουρανό μπορεί μόνο να εξηγηθεί από τις διαιρέσεις και τις αντιθέσεις εντός αυτής της κοσμικής βάσης.”

23. Το πιο σύγχρονο...είναι έτσι το πιο αρχαϊκό: Πβλ. την Εισαγωγή στα *Grundrisse*⁹: “Μερικούς καθορισμούς θα τις μοιραστούν η πιο σύγχρονη και η πιο αρχαία εποχή.”

24. Η φετιχιστική εμφάνιση...αποκρύπτει τον αληθινό χαρακτήρα ως σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους και ανάμεσα στις τάξεις: Πβλ. Γκεόργκ Λούκατς “*Ιστορία και Ταξική Συνείδηση*”¹⁰ (1923· μεταφρασμένο από τον Rodney Livingstone, MIT Press, σελ. 14): “Οι φετιχιστικές ψευδαισθήσεις που περιτυλίγουν όλα τα φαινόμενα στην καπιταλιστική κοινωνία...αποκρύπτουν το γεγονός ότι είναι οι κατηγορίες των σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους. Αντιθέτως, εμφανίζονται ως πράγματα και σχέσεις μεταξύ πραγμάτων.” **μια δεύτερη Φύση, με τους δικούς της αναπόδραστους νόμους, μοιάζει να κυριαρχεί το περιβάλλον μας:** Πβλ. Λούκατς, ό.π., σελ. 128: “Γιατί, από τη μια πλευρά, οι άνθρωποι σταθερά/διαρκώς συντρίβουν, αντικαθιστούν και αφήνουν πίσω τους τους “φυσικούς”, παράλογους και πραγματικά υπαρκτούς δεσμούς, ενώ, από την άλλη, εγείρουν γύρω από τον εαυτό τους στην πραγματικότητα που έχουν δημιουργήσει και “κατασκευάσει”, ένα είδος δεύτερης φύσης που εξελίσσεται με την ίδια ακριβώς αμείλικτη αναγκαιότητα που συνέβαινε με την προηγούμενη περίπτωση των

5 Στμ. Στα ελληνικά: Κ. Μαρξ: *Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*, εκδόσεις Γλάρος, 1975.

6 Στμ. Και από δω, νομίζουμε, εμπνευσμένη η καταπληκτική εισαγωγική φράση της *Αρνητικής Διαλεκτικής* του Αντόρνο: “*Η φιλοσοφία, που κάποτε φαινόταν ξεπερασμένη, διατηρείται στη ζωή επειδή πέρασε και χάθηκε η στιγμή της πραγματοποίησής της*” (σελ. εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2006).

7 Στμ. Στα ελληνικά: Σ. Φρόνυτ: *Η Ερμηνεία των ονείρων*, εκδόσεις Επίκουρος, 1995.

8 Στμ. Στα ελληνικά: Κ. Μαρξ: *Θέσεις για τον Φώουερμπαχ. Ο Λούντβιχ Φώουερμπαχ και το τέλος της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας*, εκδόσεις Ερατώ, 2004.

9 Στμ. Στα ελληνικά: Κ. Μαρξ: *Βασικές Γραμμές της Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας (Grundrisse)*, εκδόσεις Στοχαστής, 1992 (πιο πρόσφατα και από τις εκδόσεις Α/Συνέχεια, 2009).

10 Στμ. Στα ελληνικά: Γ. Λούκατς: *Ιστορία και Ταξική Συνείδηση*, εκδόσεις Οδυσσέας, 2001.

παράλογων δυνάμεων της φύσης (ακριβέστερα: τις κοινωνικές σχέσεις που εμφανίζονται με αυτή την μορφή)”.

28. “μοναχικά πλήθη”: νύξη στο βιβλίο *Το Μοναχικό Πλήθος* του David Riesman (1950).

29. Στο θέαμα, ένα κομμάτι του κόσμου παρουσιάζει τον εαυτό του στον κόσμο και είναι ανώτερο από αυτόν: Πβλ. Μαρξ: “*Θέσεις για τον Φώουερμπαχ*”: “Τείνει έτσι να διαιρεί την κοινωνία σε δυο μέρη, το ένα από τα οποία είναι ανώτερο από την κοινωνία”. **επανεκτιμάει τα διαχωρισμένα, αλλά τα επανεκτιμάει μόνο στον διαχωρισμό τους:** Πβλ. “*Αγάπη*” του Χέγκελ (ένα αποσπασματικό κείμενο που συμπεριλαμβάνεται στα *Πρώιμα Θεολογικά Γραπτά*): “Στην αγάπη, το διαχωρισμένο εξακολουθεί να υπάρχει, αλλά υπάρχει ως ενοποιημένο, όχι πια σαν διαχωρισμένο”. Αυτό το απόσπασμα αναφέρεται σε μεγαλύτερη έκταση στην αφιέρωση του Ντεμπόρ στη σύζυγό του Alice Becker-Ho στην αρχή της ταινίας *Η Κοινωνία του Θεάματος* (1973). Δείτε Guy Ντεμπόρ: *Complete Cinematic Works* (AK Press, 2003, μετάφραση και έκδοση από τον Ken Knabb), σελ. 43.

30-33. Η αλλοτρίωση του θεατή...Όσο περισσότερο ατενίζει τόσο περισσότερο ζει...Οι εργάτες δεν παράγουν τον εαυτό τους, παράγουν μια δύναμη ανεξάρτητη από τους ίδιους...όσο περισσότερο τείνει η ζωή τους να γίνει δικό τους δημιούργημα, τόσο περισσότερο αποκλείονται από αυτή τη ζωή: Πβλ. διάφορα αποσπάσματα από την ενότητα “*Αλλοτριωμένη Εργασία*” των *Χειρογράφων του 1844* του Μαρξ, πχ. “Ο εργάτης σχετίζεται με το προϊόν της εργασίας του όπως με ένα ξένο αντικείμενο. Όσο περισσότερο ο εργάτης εξασκεί τον εαυτό στην εργασία, τόσο πιο ισχυρός γίνεται ο κόσμος των αντικειμένων που φέρνει στην ύπαρξη ενάντια στον ίδιο του τον εαυτό, και τόσο φτωχότερος γίνεται ο εσωτερικός του κόσμος και τόσο λιγότερο ανήκει στον εαυτό του...Όσο μεγαλύτερη η δραστηριότητά του, τόσο λιγότερα κατέχει. Ό,τι ενσωματώνεται στο προϊόν της εργασίας του δεν του ανήκει πλέον. Η αλλοτρίωση του εργάτη στο προϊόν του σημαίνει όχι μόνο ότι η εργασία του γίνεται ένα αντικείμενο, μια εξωτερική ύπαρξη, αλλά και ότι υπάρχει έξω από αυτόν, ανεξάρτητα από αυτόν και ξένη προς αυτόν, και αρχίζει να έρχεται αντιμέτωπη μαζί του σαν μια αυτόνομη δύναμη· ότι η ζωή που εμφύσησε στο αντικείμενο στέκεται τώρα απέναντί του ως μια εχθρική και ξένη δύναμη.”

31. ένας χάρτης που είναι ταυτόσημος με την περιοχή που αναπαριστά: υπαινιγμός στην φράση του Alfred Korzybski: “Ο χάρτης δεν είναι η περιοχή” και πιθανόν, επίσης, στην ιστορία του Χόρχε Λουίς Μπόρχες “*Σχετικά με την Ακρίβεια στην Επιστήμη*”¹¹: “το Κολέγιο των Χαρτογράφων ανέπτυξε έναν Χάρτη της Αυτοκρατορίας που είχε το Σχήμα της Αυτοκρατορίας και συνέπιπτε με αυτήν, σημείο προς σημείο.”

Κεφάλαιο 2

επιγραφή: από το *Ιστορία και Ταξική Συνείδηση* του Λούκατς (σελ. 86, 89, η μετάφραση είναι ελαφρά τροποποιημένη).

35. Στην βασική πρακτική του θεάματος...αναγνωρίζουμε τον παλιό μας εχθρό: Πβλ. Μαρξ: “*Πρόποση*” στην επέτειο της *Εφημερίδας του Λαού (People’s Paper)* (Λονδίνο, 1856): “Στα σημάδια εκείνα που μπερδεύουν/σαστίζουν την μεσαία τάξη, την αριστοκρατία και τους φτωχούς προφήτες της οπισθοδρόμησης, αναγνωρίζουμε τον γενναίο μας φίλο, τον Robin Goodfellow, τον παλιό τυφλοπόντικα που μπορεί να δουλέψει στη γη τόσο γρήγορα, αυτή την άξια πρωτοπόρο – την Επανάσταση”. Ο Μαρξ κάνει εδώ δυο σαιξπηρικούς υπαινιγμούς: ο Robin Goodfellow είναι ένα σκανταλιάρικο ζωτικό από το *Όνειρο Θερινής Νυκτός* και ο “παλιός τυφλοπόντικας” είναι από τον *Άμλετ* (δείτε Σημείωση 77). **το εμπόρευμα...μεταφυσικές λεπτές αποχρώσεις:** Πβλ. την ενότητα “*Ο φετιχισμός του Εμπορεύματος*” στο *Κεφάλαιο* του Μαρξ (τομ. Ι, κεφ. 1, ενότητα 4): “Ένα εμπόρευμα εμφανίζεται σε πρώτη ματιά να είναι κάτι πολύ τετριμμένο και προφανές. Η ανάλυση δείχνει ότι είναι στην πραγματικότητα ένα πολύ παράξενο πράγμα, που βρίθεται από μεταφυσικές λεπτές αποχρώσεις και θεολογικές δυσνοησίες¹²”.

11 Στμ. Η ιστορία περιέχεται στη συλλογή *Παγκόσμια Ιστορία της Ατιμίας: Και τα Λοιπά* (1935), ελληνική απόδοση Αχιλλέα Κυριακίδη (Απαντα Πεζά, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα).

12 Στμ. Στο πρωτότυπο: *abstrusities*.

36. “μη αντιληπτά καθώς και αντιληπτά πράγματα”: παραπομπή από την ενότητα “Φετιχισμός του Εμπορεύματος” από το *Κεφάλαιο*: “Ένα εμπόρευμα είναι λοιπόν μυστήριο πράγμα, απλά επειδή σε αυτό ο κοινωνικός χαρακτήρας της εργασίας των ανθρώπων εμφανίζεται σε αυτούς ως ένας αντικειμενικός χαρακτήρας που έχει σφραγιστεί πάνω στο προϊόν αυτής της εργασίας· επειδή η σχέση των παραγωγών με το σύνολο της δικής τους εργασίας τους παρουσιάζεται ως μια κοινωνική σχέση, που δεν υπάρχει ανάμεσα στους ίδιους αλλά ανάμεσα στα προϊόντα της εργασίας τους. Αυτός είναι ο λόγος που τα προϊόντα της εργασίας τους γίνονται εμπορεύματα, κοινωνικά πράγματα των οποίων οι ποιότητες είναι ταυτόχρονα αντιληπτές και μη-αντιληπτές από τις αισθήσεις”.

40, 44, 47. επιβίωση: Για μια εις βάθος ανάλυση της διάκρισης των καταστασιακών ανάμεσα στην πραγματική ζωή και την απλή “επιβίωση” δείτε τις εισαγωγικές ενότητες του έργου του Ραούλ Βανεγκέμ “*Βασικές Κοινοτοπίες*”¹³ στην *Ανθολογία της Καταστασιακής Διεθνούς* (Bureau of Public Secrets, 1981, μετάφραση και έκδοση από τον Ken Knabb, σελ. 89-95) ή στην Αναθεωρημένη και Επεκταμένη έκδοση του ίδιου βιβλίου (2006, σελ. 117-124). Παρεμπιπτόντως, το “*Βασικές Κοινοτοπίες*”, μπορεί να ειπωθεί ως ένα προκαταρκτικό προσχέδιο για το άλλο έργο του Βανεγκέμ: *Η Επανάσταση της Καθημερινής Ζωής*¹⁴ (1967), ένα μοναδικό και ουσιώδες έργο που εξετάζει το ίδιο κοινωνικό σύστημα όπως και η *Κοινωνία του Θεάματος* αλλά με έναν πιο λυρικό και “υποκειμενικό” τρόπο. Πάρτε την καινούρια μετάφραση του Donald Nicholson-Smith (PM Press, 2012).

41. που παραμένει άγνωστο ακριβώς επειδή ήταν τόσο οικείο: Πβλ. Τον Πρόλογο στην *Φαινομενολογία του Πνεύματος* του Χέγκελ (Miller #31, σελ. 18· Baillie, σελ. 92· Kaufmann, σελ. 48): “Αυτό που είναι οικεία γνωστό δεν είναι πραγματικά γνωστό, ακριβώς επειδή είναι τόσο οικείο”.

43. “η πολιτική οικονομία θεωρεί τον προλετάριο μόνο ως έναν εργάτη”...και ποτέ δεν τον θεωρεί “στην σχόλη και την ανθρωποσύνη του”: παραπομπές στην ενότητα “Μισθός και Εργασία” των *Φιλοσοφικών Χειρογράφων* του 1844 του Μαρξ: “η πολιτική οικονομία θεωρεί τον προλετάριο...ως τίποτα περισσότερο από έναν εργάτη. Μπορεί λοιπόν να προωθήσει την πρόταση ότι, όπως ένα άλογο, θα πρέπει να λάβει ακριβώς τόσα όσα χρειάζονται για να μπορεί να δουλεύει. Δεν τον θεωρεί όταν δεν εργάζεται, ως ένα ανθρώπινο ον”. “**ολική άρνηση του ανθρώπου**”: αναφορά από την ενότητα “Ατομική Ιδιοκτησία και Εργασία” των *Χειρογράφων* του 1844 του Μαρξ: “Έτσι, αν και η πολιτική οικονομία, της οποίας η αρχή είναι η εργασία, εμφανίζεται να αναγνωρίζει τον άνθρωπο, δεν είναι στην πραγματικότητα τίποτα περισσότερο από την άρνηση του ανθρώπου, τραβηγμένη στο λογικό της συμπέρασμα”.

44. Το θέαμα είναι ένας μόνιμος πόλεμος του οπίου: αναφορά στους Πολέμους του Οπίου στις περιόδους 1839-1842 και 1857-1860. Η κινεζική κυβέρνηση ήθελε να απαγορέψει το βρετανικό εμπόριο του οπίου, το οποίο εξουθένωνε μεγάλα τμήματα του κινεζικού πληθυσμού. Η Αγγλία προχώρησε σε πόλεμο εναντίον της Κίνας για να την εξαναγκάσει να δεχτεί το εμπόριο, που εκείνη την εποχή ήταν μια από τις κύριες πηγές του πλούτου της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Η Αγγλία (με τη συμμετοχή της Γαλλίας στον δεύτερο πόλεμο) νίκησε και τους δυο πολέμους κερδίζοντας επίσης το Χονγκ Κονγκ και μερικά ακόμα λιμάνια ως “παραχωρήσεις” ή ζώνες “ελευθέρου εμπορίου”.

46. condottiere...for its own sake: Οι *Κοντοτιέρροι* (*Condottiere*) ήταν ηγέτες μισθοφόρων στην Αναγεννησιακή Ιταλία που συχνά κατέληγαν να κατακτούν τα μικρά κρατίδια τα οποία τους μίσθωναν για να πολεμήσουν για λογαριασμό τους.

47. παρακμή της αξίας χρήσης: Πβλ. η “τάση του γενικού ποσοστού κέρδους να μειώνεται” (*Κεφάλαιο*, том. III, κεφ. 13).

51. Ο θρίαμβος της οικονομίας...αναγγέλει τον ίδιο της τον όλεθρο: Πβλ. Την επιστολή του Μαρξ στον Ruge (Σεπτέμβριος 1843): “θα αναγκάσει αυτό το κόμμα να ξεπεράσει τον εαυτό του – γιατί η νίκη του είναι επίσης η ήττα του”. **Φρόντ:** Σίγκμουντ Φρόντ (1856-1939), θεμελιωτής της ψυχανάλυσης. Ο Ντεμπόρ παραφράζει αυτή τη φράση από το άρθρο του Φρόντ “Παρατηρήσεις για μια περίπτωση Ψυχαναγκαστικής Νεύρωσης”¹⁵ (γνωστής και ως η “περίπτωση του Ποντικανθρώπου”): “Τότε έκανα μερικές παρατηρήσεις σχετικά με τις ψυχολογικές διαφορές ανάμεσα στο συνειδητό και το ασυνείδητο

13 Στμ. Στα ελληνικά: Ρ. Βανεγκέμ: *Βασικές Κοινοτοπίες*, εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος.

14 Στμ. Στα ελληνικά: Ρ. Βανεγκέμ: *Η Επανάσταση της Καθημερινής Ζωής*, εκδόσεις Ακμων, 2002.

15 Στμ. Στα ελληνικά: Σ. Φρόντ: “Παρατηρήσεις για μια περίπτωση ψυχαναγκαστικής νεύρωσης (Ο Ράττενμαν)”, στο *Τρία ιστορικά ασθeneίας*, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1995: 23-131.

καθώς και σχετικά με το γεγονός πως οτιδήποτε το συνειδητό υπόκειται σε μια διαδικασία ξεθωριάσματος¹⁶, ενώ οτιδήποτε ήταν ασυνείδητο ήταν σχετικά αμετάβλητο· και σκιαγράφησα τις παρατηρήσεις μου δείχνοντας τις αντίκες που βρίσκονταν στο δωμάτιό μου. Ήταν, είπα, μόνο αντικείμενα που βρίσκονταν σε έναν τάφο, και η ταφή τους ήταν η διατήρησή τους: η καταστροφή της Πομπηίας είχε αρχίσει μόνο τώρα που είχε ανασκαφεί”.

52. Το οικονομικό Αυτό (Id) πρέπει να αντικατασταθεί από το Εγώ: αναφορά στο Εγώ και το Αυτό (Id) του Φρόυντ¹⁷.

53. το εμπόρευμα στοχάζεται τον εαυτό του σε έναν κόσμο που είναι δικό του δημιούργημα: Πβλ. την ενότητα “Αλλοτριωμένη Εργασία” στα Χειρόγραφα του 1844 του Μαρξ: “Στοχάζεται τον εαυτό του σε έναν κόσμο που έχει ο ίδιος δημιουργήσει”.

Κεφάλαιο 3

επιγραφή: Η *Κόκκινη Σημαία* ήταν το επίσημο “θεωρητικό περιοδικό” του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας από το 1958-1988. Η παραπομπή είναι γεμάτη από ειρωνίες, όχι μόνο επειδή το κινέζικο καθεστώς ήταν το ίδιο μέρος της ψευδο-αντιπολίτευσης και της πραγματικής ενότητας του παγκόσμιου καπιταλισμού που εξετάζεται σε αυτό το κεφάλαιο, αλλά κι επειδή η χονδροειδής (και έντονα αντιδιαλεκτική) ρητορική υποδηλώνει ακούσια την πραγματικά ασυμβίβαστη πάλη του παγκόσμιου προλεταριάτου ενάντια και στις δυο μορφές καπιταλισμού (την κινεζική Μασοϊκο-σταλινική μορφή και την Δυτική μορφή της “ελεύθερης επιχειρηματικότητας”).

61. Οι άνθρωποι που θαυμάζονται...επιτυγχάνουν το μεγαλείο ξεπέφτοντας κάτω από την πραγματικότητα της πιο ασήμαντης ατομικής ζωής: Πβλ. τις *Διαλέξεις πάνω στην Φιλοσοφία της Παγκόσμιας Ιστορίας: Εισαγωγή*¹⁸ του Χέγκελ (Nisbet., σελ. 84): “τα σπουδαία άτομα της ιστορίας...θαυμάζονται απλά επειδή έχουν κάνει τους εαυτούς τους όργανα του ουσιώδους/πραγματικού”.

63. Το θέαμα υπάρχει σε μια συγκεντρωτική μορφή ή σε μια διάχυτη μορφή: Στο Κεφάλαιο 4 του βιβλίου του Σχόλια πάνω στην Κοινωνία του Θεάματος (1988) (μεταφρασμένο από τον Malcolm Imrie, Verso, 1990) ο Ντεμπόρ επικαιροποίησε την ανάλυσή του: “Το 1967 διέκρινα δυο αντίπαλες και διαδοχικές μορφές της θεαματικής εξουσίας, την συγκεντρωτική και την διάχυτη...Η πρώτη, παρουσιάζοντας μια ιδεολογία συγκεντρωμένη γύρω από μια δικτατορική προσωπικότητα, έχει συνοδεύσει την ναζιστική και την σταλινική αντεπανάσταση. Η δεύτερη, υποκινώντας τους μισθωτούς να εφαρμόσουν την ελευθερία επιλογής στο τεράστιο φάσμα των καινούριων εμπορευμάτων που προσφέρονται, έχει αντιπροσωπεύσει την αμερικανοποίηση του κόσμου...Από τότε, μια τρίτη μορφή έχει εγκαθιδρυθεί – ένας υπολογισμένος συνδυασμός των δυο προηγούμενων μορφών, βασισμένη στην νίκη της μορφής που έχει αποδειχτεί η ισχυρότερη από τις δύο: την διάχυτη. Αυτό είναι το *ενσωματωμένο*¹⁹ θέαμα, που έκτοτε τείνει να επιβάλλει τον εαυτό του παγκόσμια”. Τα Σχόλια του Ντεμπόρ θεωρείται ως επί το πλείστον ότι ασχολείται με τη μελέτη των συνεπειών αυτής της καινούριας μορφής θεαματικής εξουσίας. **μια εικόνα αρμονίας περιτρυγουρισμένη από την ερημιά και τον τρόπο, στο ήρεμο κέντρο της μιζέριας:** Πβλ. Τον

16 Στμ. Στο πρωτότυπο: *wearing-away*.

17 Στμ. Κάποια βασικά στοιχεία είναι εδώ απαραίτητα για το πλαίσιο της φροϋδικής ανάλυσης:

- το **Εκείνο/Αυτό (Id)** είναι μια συλλογική ονομασία για τις βιολογικές ανάγκες και ενορμήσεις του ατόμου. Λειτουργεί με την [αρχή της ευχαρίστησης](#) με απώτερο σκοπό (όπως υποδεικνύει και το όνομα) την απομάκρυνση του πόνου και την εκπλήρωση των ενστίκτων του ατόμου.
- το **Εγώ** διέπεται από την *αρχή της πραγματικότητας* και σκοπός του είναι να ικανοποιήσει τις επιθυμίες του *Εκείνου (Id)* λαμβάνοντας υπόψιν τους περιορισμούς της πραγματικότητας.
- Το **Υπερεγώ** στοχεύει στην τελειότητα^[6] και αποτελείται από ένα οργανωμένο μέρος της προσωπικότητας, κυρίως ασυνείδητο.

Η περίφημη φράση του Φρόυντ (και η αλληγορία με τους βάλτους της Ζηλάνδης) είναι: “*Εκεί που Αυτό είναι πρέπει Εγώ να αναδυθώ*” (που ο Καστοριάδης μετέστρεψε/συμπλήρωσε ως: “*Εκεί που είμαι Εγώ πρέπει και Αυτό να αναδυθεί*”, Κορνήλιος Καστοριάδης: “*Η ψυχανάλυση και το πρόταγμα της αυτονομίας*” πχ. εδώ: <http://www.respublica.gr/2015/02/column/korniliος-καστοριάδης-η-ψυχανάλυση-κ/>).

18 Στμ. Στα ελληνικά: Χέγκελ, *Ο Λόγος στην ιστορία: Εισαγωγή στη φιλοσοφία της ιστορίας*, εκδόσεις Μεταίχμιο, 2006.

19 Στμ. Στο πρωτότυπο: *integrated*, μπορεί να αποδοθεί και ως “ολοκληρωμένο” θεαματικό.

*Μόμπυ Ντικ*²⁰ του Herman Melville κεφ. 87): “Κι έτσι, αν και περιτρυγισμένα από αλλεπάλληλους κύκλους τρόμων και φόβων, αυτά τα ανεξιχνίαστα πλάσματα εντρυφούσαν ελεύθερα και άφοβα σε κάθε ήρεμο ενδιαφέρον στο κέντρο· ναι, γαλήνια γλεντώντας με παιδιάρια και απόλαυση. Αλλά ακόμα κι έτσι, μέσα στον στροβιλισμένο Ατλαντικό της ύπαρξής μου, εξακολουθούσα να ξεχνιέμαι κεντρικά σε βουβή ηρεμία· κι ενώ δυσκίνητοι πλανήτες του αμείωτου περιστρέφονται τριγύρω μου, βαθιά μέσα μου εκεί με λούζω ακόμα σε μια αιώνια γλυκύτητα χαράς”.

64. γραφειοκρατικός καπιταλισμός (γνωστός και ως “κρατικός καπιταλισμός”): Αν και ο δυτικός καπιταλισμός της “ελεύθερης επιχείρησης” έχει επίσης αυξανόμενα γραφειοκρατικοποιηθεί, όταν ο Ντεμπόρ χρησιμοποιεί τους όρους “η γραφειοκρατία”, “γραφειοκρατικός καπιταλισμός”, “γραφειοκρατική τάξη”, κ.λπ., αναφέρεται στην εξέλιξη των “Κομμουνιστικών” κομμάτων σε έναν καινούριο τύπο ολοκληρωτικής γραφειοκρατικής άρχουσας τάξης. Δείτε τις θέσεις 103-113.

66. το έπος αυτού του αγώνα...πτώση της Τροίας: αναφορά στην *Ιλιάδα* του Ομήρου. **Το θέαμα δεν τραγουδά για τους άντρες και τα όπλα τους:** Πβλ. Την πρώτη γραμμή της *Αινειάδας* του Βιργίλιου: “Τραγουδώ για τα όπλα και τον άντρα...”. **Σε αυτή την τυφλή μάχη κάθε εμπόρευμα...απόλυτη πραγμάτωση:** Πβλ. τις *Διαλέξεις στην Φιλοσοφία της Παγκόσμιας Ιστορίας: Εισαγωγή* του Χέγκελ (Nisbet, σελ. 89): “Συγκεκριμένα συμφέροντα ανταγωνίζονται μεταξύ τους, και κάποια καταστρέφονται στη διαδικασία. Αλλά είναι από αυτήν ακριβώς τη σύγκρουση και την καταστροφή των συγκεκριμένων πραγμάτων που το καθολικό αναδύεται. Η παγκόσμια Ιδέα δεν εισέρχεται η ίδια σε σύγκρουση και κίνδυνο· παραμένει στο υπόβαθρο, ανέγγιχτη και αβλαβής, και εκπορεύει τα συγκεκριμένα συμφέροντα του πάθους για μάχη στην θέση της. Με αυτό που μπορούμε να ονομάσουμε *πανουργία του λόγου*²¹, βάζει τα πάθη να δουλεύουν στην δούλεψή της, έτσι ώστε οι “πράκτορες/φορείς” με τους οποίους δίνει στον εαυτό της ύπαρξη θα πρέπει να πληρώσουν την ποινή και να υποφέρουν την απώλεια”. **παγκοσμιοποίηση του εμπορεύματος...εμπορευματοποίηση του κόσμου:** Πβλ. *Για τη Διαφορά Δημοκρατίας και Επικούρειας Φιλοσοφίας της Φύσης*²² του Μαρξ (σημείωση στο Μέρος I, κεφ. 4): “Καθώς ο κόσμος γίνεται πιο φιλοσοφικός, η φιλοσοφία γίνεται επίσης κοσμική”.

67. συσσωρεύοντας συγχωροχάρτια του εμπορεύματος – μεγαλειώδη δείγματα της πραγματικής παρουσίας του εμπορεύματος ανάμεσα στους πιστούς: Ολόκληρη αυτή η θέση παίζει με τις συσχετίσεις με τις κλασικές θρησκευτικές παραισθήσεις, σε αυτή την περίπτωση τα “συγχωροχάρτια” για την άφεση των αμαρτιών που πωλούνταν από την Καθολική Εκκλησία τον Μεσαίωνα και το δόγμα της “Πραγματικής Παρουσίας” του Χριστού στην θεία Ευχαριστία.

70. Στάλιν: Γιόζεφ Στάλιν (1878-1953), ολοκληρωτικός ηγέτης της ΕΣΣΔ από το τέλος της δεκαετίας του 1920 μέχρι τον θάνατό του το 1953. Μετά τον θάνατό του, οι διάδοχοί του, που τον είχαν δουλικά ακολουθήσει επί δεκαετίες, ανέλαβαν μια εκστρατεία “απο-σταλινοποίησης” αποκηρύσσοντας τις “υπερβολές” της ηγεσίας του. Δείτε Σημείωση 110.

71. Τίποτα δεν μένει ακίνητο γι’ αυτό...κλίση: Πβλ. Τους *Στοχασμούς*²³ του Πασκάλ (Brunschvicg #72): “Όταν προσπαθούμε να αγκυρωθούμε σε κάποιο σημείο, αυτό αμφιταλαντεύεται και μας εγκαταλείπει· και αν το κυνηγήσουμε, σταδιακά ξεφεύγει από το άδραγμά μας. Τίποτα δεν στέκεται ακίνητο για μας. Αυτή είναι η φυσική μας κατάσταση, παρόλα αυτά είναι εντελώς αντίθετη με την κλίση μας”.

20 Στμ. Χ. Μελβίλ: *Μόμπυ Ντικ – Η Φάλανα*, εκδόσεις Gutenberg, 2006.

21 Στμ. για την περίφημη αυτή φράση του Χέγκελ δείτε:

22 Στμ. Κ. Μαρξ: *Διαφορά Δημοκρατίας και Επικούρειας Φιλοσοφίας της Φύσης*, εκδόσεις Γνώση, 1983. Η περίφημη διδακτορική διατριβή του Μαρξ. Η μετάφραση είναι του Παναγιώτη Κονδύλη.

23 Στμ. Μπλαϊζ Πασκάλ: *Στοχασμοί*, εκδόσεις Πουρνάρα, 1999.